

چکیده:

معصوم که در تمامی ابعاد، شخصیتی است قرآنی، لذا سیره و رفتار ایشان تبیین عملی قرآن کریم است. به همین لحاظ می‌طلبد که این ارتباط بین قرآن و سیره معصوم روشن گردد. لذا هدف از این پژوهش، بررسی و تحلیل قرآنی سیره عملی امام سجاد علیه السلام در دو بعد سیاسی و اجتماعی می‌باشد.

دوران امام سجاد علیه السلام دورانی بود که مسئله تقیه فتح باب شد و ایشان به جهت جو خفقان و رعب و وحشتی که حکام جور برای اهل بیت و پیروانشان ایجاد کرده بودند تقیه را ضامن بقای شیعه تشخیص داده و بر این اساس عمل مینمودند لذا سیره ایشان باید بر حول این مسئله تحلیل گردد.

با وجود چنین جوی امام علیه السلام در باب مسائل سیاسی و اجتماعی تمامی تلاش خویش را بکار گرفتند تا خلأ ناشی از عدم تدبیر درست غاصبان حکومت اسلامی در این دو حوزه به گونه‌ای جبران گردد.

پژوهش حاضر شامل سه فصل می‌باشد؛ مباحث اصلی که هدف این نوشتار می‌باشد در فصل دوم و سوم منظور گردیده و فصل نخست، حکم مقدمه بحث را دارد. در **فصل اول** به بررسی مبانی بحث پرداخته شده است از جمله مبانی سیره، اجتماع و سیاست؛ **فصل دوم** به بررسی و تحلیل قرآنی سیره عملی امام سجاد علیه السلام در بعد سیاسی اختصاص داده شده است که شامل پنج بخش می‌باشد: بررسی وضعیت سیاسی عصر امام؛ بررسی سیره امام در کربلا، اسارت، دوران بعد از اسارت و تطبیق آن با قرآن؛ بررسی مواضع امام نسبت به قیام‌های بعد از نهضت عاشورا و تطبیق آن با قرآن؛ بررسی اخلاق و رفتار سیاسی امام و تطبیق آن با قرآن؛ بررسی اجمالی صحیفه سجادیه و مبانی حکومت اسلامی و تحلیل قرآنی سیره امام در این بخش. در **فصل سوم** به بررسی و تحلیل قرآنی سیره عملی امام در بعد اجتماعی پرداخته‌ایم که شامل دو بخش است: بررسی نظامات اجتماعی عصر امام از جمله: نظام اقتصادی، آموزشی و تربیتی، علمی، ادبی و فرهنگی و تحلیل قرآنی سیره امام در هر مورد؛ بررسی رفتارهای اجتماعی امام در برخورد با فرقه‌های مختلف و تحلیل قرآنی آن. اما حاصل و نتیجه کلی بحث

این است که رفتار و سیره سیاسی اجتماعی امام سجاد علیه السلام با قرآن مطابقت دارد، به بیان دیگر سیره و رفتار ایشان تبیین عملی قرآن کریم است.

کلید واژه‌ها: قرآن، اهل بیت علیهم السلام، امام سجاد علیه السلام، سیره، سیاست، اجتماع

فهرست مطالب:

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	مقدمه
	کلیات
۴	۱- تبیین موضوع
۴	۲- ضرورت
۵	۳- هدف
۵	۴- پیشینه
۸	۵- روش تحقیق
۹	۶- سؤالات

۹	۷- پیش فرض ها
۹	۸- فرضیات

۹- کلید واژه‌ها ۹

فصل اول: مبانی بحث

مقدمه ۱۱

۱-۱- عصمت

۱-۱-۱- عصمت در لغت ۱۱

۱-۱-۲- عصمت در اصطلاح ۱۱

۱-۱-۳- عصمت و معصوم در روایات ۱۲

۱-۱-۴- آیات دالّ بر عصمت انبیاء ۱۵

۱-۱-۵- وجوب عصمت امام ۱۶

۱-۱-۶- گفتاری پیرامون منشأ عصمت ۱۷

۱-۱-۷- عصمت و اختیار ۱۹

۱-۱-۸- عدم تبعیض در اعطای موهبت عصمت ۲۱

۱-۱-۹- الگو بودن معصومین ۲۲

۱-۱-۱۰- ائمه علیهم السلام عدل قرآن ۲۴

۲-۱- سیره

۱-۲-۱- معنای لغوی ۲۷

۲-۲-۱- معنای اصطلاحی ۲۷

۳-۱- سیاست

۱-۳-۱- معنای لغوی ۲۷

- ۲۸ ۲-۳-۱- معنای اصطلاحی
- ۳۰ ۳-۳-۱- سیاست در روایات
- ۳۱ ۴-۳-۱- مبانی سیره سیاسی امام
- ۳۳ ۵-۳-۱- برخی از مبانی و اصول سیاست اسلامی در قرآن
- ۳۵ ۴-۱- تقیه
- ۳۶ ۱-۴-۱- فرق نفاق و تقیه
- ۳۶ ۲-۴-۱- محدوده تقیه
- ۳۷ ۳-۴-۱- حکم تقیه
- ۳۷ ۴-۴-۱- لزوم تقیه
- ۵-۱- اجتماع
- ۳۸ ۱-۵-۱- معنای لغوی
- ۳۸ ۲-۵-۱- معنای اصطلاحی
- ۳۸ ۳-۵-۱- فرق جامعه و اجتماع
- ۳۹ ۴-۵-۱- نهادهای اجتماعی
- ۴۰ ۱-۴-۵-۱- نهاد خانواده
- ۴۰ ۲-۴-۵-۱- نهاد تعلیم و تربیت
- ۴۱ ۳-۴-۵-۱- نهاد اقتصادی
- ۴۱ ۴-۴-۵-۱- نهاد سیاسی - حکومتی
- ۴۲ ۵-۴-۵-۱- نهاد دینی
- ۴۳ ۵-۵-۱- سیره اجتماعی امام سجاد علیه السلام

۴۴ ۶-۵-۱- برخی از مبانی تفکر اجتماعی در اسلام

۶-۱- مختصری از زندگانی امام علیه السلام

۴۵ ۱-۶-۱- تولد

۴۵ ۲-۶-۱- مادر

۴۸ ۳-۶-۱- کنیه

۴۸ ۴-۶-۱- القاب

۴۹ ۵-۶-۱- دوران کودکی و نوجوانی

۵۰ ۶-۶-۱- ازدواج

۵۰ ۷-۶-۱- اسامی و عدد فرزندان

۵۰ ۸-۶-۱- امامت

۵۴ ۹-۶-۱- مشکلات موجود در زمان حضرت

۵۴ ۱۰-۶-۱- امام در گفتار دیگران

۵۵ ۱۱-۶-۱- حوادث مهم عصر امام

۵۶ ۱۲-۶-۱- مهمترین اقدامات امام

۵۶ ۱۳-۶-۱- حاکمان عصر امام

۵۷ ۱۴-۶-۱- شاگردان

۵۸ ۱۵-۶-۱- تصریح بر امامت امام باقر

۵۹ ۱۶-۶-۱- شهادت

فصل دوم: تحلیل قرآنی سیره سیاسی امام علیه السلام

بخش اول: اوضاع سیاسی عصر امام و استراتژی حضرت

- ۶۱ ۱-۱-۲- وضعیت سیاسی عصر امام
- ۶۲ ۱-۱-۱-۲- طبیعت حکومت اموی
- ۶۲ ۱-۱-۱-۱-۲- استبداد
- ۶۳ ۱-۱-۱-۲- قدرت نمایی
- ۶۴ ۱-۱-۱-۳- از بین بردن آزادی‌های مردم
- ۶۴ ۱-۱-۱-۴- نبود ساختن اسلام
- ۶۴ ۱-۱-۱-۵- انتشار ظلم و جور
- ۶۵ ۱-۱-۱-۶- ایجاد تفرقه و اختلاف
- ۶۵ ۱-۱-۱-۷- ناچیز شمردن اهل بیت
- ۶۶ ۱-۱-۱-۸- نبود کردن عناصر روشن فکر در اسلام
- ۶۶ ۱-۱-۱-۹- دگرگون ساختن واقعیت درخشان اسلام
- ۶۶ ۱-۱-۱-۱۰- تشکیل کمیته‌های جعل
- ۶۷ ۱-۱-۲- وضع علویان در عصر امام
- ۶۹ ۱-۱-۳- امام و شیعیان
- ۷۱ ۱-۱-۴- استراتژی امام سجاد علیه السلام

بخش دوم: سیره امام در کربلا، اسارت، دوران پس از اسارت و تطبیق آن با قرآن

- ۷۵ ۱-۲-۲- در کربلا
- ۷۵ ۱-۱-۲-۲- رزم زین العابدین در میدان کربلا
- ۸۱ ۲-۲-۲- زندگی سیاسی امام بعد از عاشورا

۴۳۰ تحلیل قرآنی سیره سیاسی - اجتماعی امام سجاد علیه السلام
۸۱ ۱-۲-۲-۲-۲ نقش امام در مقاطع مختلف اسارت
۸۲ ۱-۱-۲-۲-۲ حضور ایشان در جمع اسرای اهل بیت علیهم السلام
۸۳ ۲-۱-۲-۲-۲ کوفه
۸۴ ۱-۲-۱-۲-۲-۲ موضع امام سجاد علیه السلام در برابر کوفیان
۸۸ ۲-۲-۱-۲-۲-۲ مجلس ابن زیاد
۸۹ ۳-۲-۱-۲-۲-۲ اولین برخورد امام با امویان
۹۴ ۳-۱-۲-۲-۲ امام و دفن شهدای کربلا
۹۷ ۴-۱-۲-۲-۲ در راه شام
۱۰۱ ۱-۴-۱-۲-۲-۲ سخنان حضرت در بعلبک
۱۰۵ ۲-۴-۱-۲-۲-۲ اهل بیت در شام
۱۰۵ (۱) احتجاج امام با پیرمرد شامی
۱۰۸ (۲) در مجلس یزید
۱۱۲ (۳) برخورد حضرت با خطیب دین فروش
۱۱۴ (۴) رسوا کردن خاندان امیه
۱۱۸ (۱-۴) عکس العمل امام در برابر جوسازی‌های یزید
۱۲۴ (۲-۴) مبارزه امام به جبرگرایی ترویج یافته توسط دستگاه اموی
۱۲۴ (۳-۴) مبارزه با مصداق سازی نادرست بنی امیه از آیات قرآن
۱۲۶ ۵-۱-۲-۲-۲ امام سجاد علیه السلام در ورود به مدینه
۱۳۱ ۲-۲-۲-۲ دوران بعد از اسارت
۱۳۲ ۱-۲-۲-۲-۲ حکومت بنی مروان

تحلیل قرآنی سیره سیاسی - اجتماعی امام سجاد علیه السلام ۴۳۱

۱۳۴ ۲-۲-۲-۱-۱-۱- عدم تکیه امام به ظالمان حتی در مسائل مادی

۱۳۸ ۲-۲-۲-۱-۲-۱-۲- موضع امام در برابر تهدید دشمن نسبت به جامعه مسلمین

۱۴۱ ۲-۲-۲-۱-۲-۳- اعمال قدرت امام در برابر ظالمان

۱۴۵ ۲-۲-۲-۱-۲-۴- عکس العمل امام در برابر نامه عبدالملک به حجاج

۱۵۰ ۲-۲-۲-۱-۲-۵- کوتاهی نکردن امام در تجدید بنای خانه خدا

۱۵۳ ۲-۲-۲-۲-۲- موضع امام نسبت به عبدالله بن زبیر

بخش سوم: مواضع امام نسبت به قیام‌های بعد از نهضت عاشورا

۱۵۵ ۲-۳-۱- امام و واقعه حرّه

۱۵۸ ۲-۳-۱- کناره‌گیری امام از واقعه حرّه

۱۶۱ ۲-۳-۱- برخورد با مسلم بن عقبه

۱۶۴ ۲-۳-۲- امام و خون‌خواهان واقعه کربلا

۱۶۶ ۲-۳-۱- قیام توابین

۱۶۶ ۲-۳-۱- ماهیت قیام توابین

۱۶۸ ۲-۳-۱-۲- امام سجاد علیه السلام و قیام توابین

۱۷۰ ۲-۳-۲- نهضت مختار

۱۷۲ ۲-۳-۲-۱- شخصیت مختار

۱۷۲ ۲-۳-۲-۲- مختار در نگاه اهل بیت علیهم السلام

۱۷۴ ۲-۳-۲-۴- موضع امام سجاد علیه السلام

بخش چهارم: اخلاق و رفتار سیاسی امام

۱۷۹ ۲-۴-۱- گریه امام برای پدر

۴۳۲ تحلیل قرآنی سیره سیاسی - اجتماعی امام سجاد علیه السلام
۱۸۱ ۲-۴-۲- عزت طلبی امام در برخورد با ابراهیم بن طلحه
۱۸۴ ۳-۴-۲- احتجاج حضرت با عبّاد بصری در علت ترک جهاد
۱۸۷ ۴-۴-۲- تربیت عناصر شیعی و انقلابی برای آینده تشیع
۱۸۹ ۵-۴-۲- روشن ساختن وضعیت اهل بیت در آن دوره برای منهل عمرو
۱۹۴ ۶-۴-۲- نحوه برخورد با یزید در مدینه
۲۰۰ ۷-۴-۲- نفرین بر حرمله
۲۰۳ ۸-۴-۲- موضع امام نسبت به خلفای نخستین
۲۰۵ ۹-۴-۲- برخورد حضرت با عالمان درباری
۲۰۹ ۱۰-۴-۲- نحوه برخورد حضرت با والیان ستمگر
۲۱۳ بخش پنجم: صحیفه سجاده و ایجاد زیربنای حکومت اسلامی

فصل سوم: تحلیل قرآنی سیره اجتماعی امام

بخش اول: نظامات اجتماعی

۲۱۸ ۱-۱-۳- اقتصادی
۲۱۸ ۱-۱-۳- وضعیت اقتصادی عصر امام
۲۱۹ ۱-۱-۳- خوش گذرانی امویان
۲۱۹ ۲-۱-۳- بخشش به شعرا
۲۲۱ ۳-۱-۳- بخشش به آوازه‌خوانان
۲۲۱ ۲-۱-۳- امام سجاد علیه السلام و مسائل اقتصادی
۲۲۱ ۱-۲-۳- کمک به فقراء

- ۲۳۱ ۳-۱-۱-۲-۲- دادن حق فقرا در زمان جمع آوری محصول
- ۲۳۴ ۳-۱-۱-۲-۳- ایثار حضرت در کمک به فقرا
- ۲۴۰ ۳-۱-۱-۲-۴- ادای دین دیگران
- ۲۴۶ ۳-۱-۱-۲-۵- در طلب روزی
- ۲۴۹ ۳-۱-۱-۲-۶- عدم رد سائل
- ۲۵۲ ۳-۱-۱-۲-۷- تقسیم اموال
- ۲۵۶ ۳-۱-۱-۲-۸- اطعام طعام
- ۲۵۸ ۳-۱-۱-۲-۹- صدقه پنهانی
- ۲۶۴ ۳-۱-۲- اخلاق اجتماعی
- ۲۶۴ ۳-۱-۲-۱- آموزش نحوه برخورد با خانواده
- ۲۷۱ ۳-۱-۲-۲- نحوه برخورد حضرت با بردگان و کنیزان
- ۲۷۸ ۳-۱-۲-۳- سیره حضرت در برخورد با دشنام دهندگان
- ۲۸۴ ۳-۱-۲-۴- برخورد با بطل
- ۲۸۷ ۳-۱-۲-۵- نشان دادن فرجام گستاخی به پیامبر
- ۲۹۰ ۳-۱-۲-۶- حفظ کرامت انسان‌ها و احترام به آنان و سنت نبوی
- ۲۹۲ ۳-۱-۲-۷- وفای به عهد
- ۲۹۵ ۳-۱-۲-۸- احترام به همنشین
- ۲۹۸ ۳-۱-۲-۹- نحوه برخورد آن حضرت با مستمندان
- ۳۰۵ ۳-۱-۲-۱۰- نحوه برخورد حضرت با ضایع کنندگان عمر
- ۳۱۰ ۳-۱-۲-۱۱- سیره حضرت در رعایت حقوق دیگران

- تحلیل قرآنی سیره سیاسی - اجتماعی امام سجاد علیه السلام ۴۳۴
- ۳۱۳ نحوه سپاس‌گزاری امام علیه السلام از فرزدق ۱۲-۲-۱-۳
- ۳۱۶ آزاد کردن بردگان و کنیزان ۱۳-۲-۱-۳
- ۳۲۵ محبت به بیماران ۱۴-۲-۱-۳
- ۳۲۸ سفر ناشناس ۱۵-۲-۱-۳
- ۳۳۲ نحوه برخورد با دشمنان ۱۶-۲-۱-۳
- ۳۳۶ سیره آموزشی و تربیتی امام ۳-۱-۳
- ۳۳۶ مکتب آموزشی و تربیتی امام و تربیت عالمان ربّانی ۱-۳-۱-۳
- ۳۳۹ آموزش به زهری ۲-۳-۱-۳
- ۳۴۱ آموزش شکر‌گزاری ۳-۳-۱-۳
- ۳۴۵ علمی ۴-۱-۳
- ۳۴۵ حیات علمی در عصر امام و نقش حضرت ۱-۴-۱-۳
- ۳۴۸ آموزش احکام و تفسیر قرآن ۱-۱-۴-۱-۳
- ۳۵۲ آموزش تواضع علمی به دیگران ۲-۱-۴-۱-۳
- ۳۵۴ راهنمایی در توصیف خدا ۳-۱-۴-۱-۳
- ۳۵۷ گفتگو علمی با شاگردان ۴-۱-۴-۱-۳
- ۳۶۰ نحوه برخورد حضرت با طالبان علم ۵-۱-۴-۱-۳
- ۳۶۱ راهنمایی زهری ۶-۱-۴-۱-۳
- ۳۶۶ برخورد با عالمان بی عمل ۷-۱-۴-۱-۳
- ۳۷۴ ادبی ۵-۱-۳
- ۳۷۴ وضعیت ادبی عصر امام ۱-۵-۱-۳

تحلیل قرآنی سیره سیاسی - اجتماعی امام سجاد علیه السلام ۴۳۵

۳۷۸ ۳-۱-۶- فرهنگي

۳۷۸ ۳-۱-۶-۱- وضعيت فرهنگي عصر امام

۳۷۸ ۳-۱-۶-۱-۱- هوسراني

۳۷۸ ۳-۱-۶-۲- آوازه خواني

۳۷۹ ۳-۱-۶-۳- مجالس غنا و رقص

۳۸۱ ۳-۱-۶-۴- آموزش آوازه خواني در مدينه

۳۸۱ ۳-۱-۶-۵- هرزه گرايي امويان

۳۸۲ ۳-۱-۶-۲- تدبيرات امام در مسائل فرهنگي

۳۸۳ ۳-۱-۶-۱- صحيفه سجاديه پاسدار فرهنگ ناب اسلامي

۳۸۵ ۳-۱-۶-۲- برخورد با سنت‌هاي جاهلي

بخش دوم: رفتارهاي اجتماعي

۳۹۴ ۳-۲-۱- نحوه برخورد امام با فرقه‌هاي مختلف

۳۹۴ ۳-۱-۲-۱- موضع‌گيري امام در برابر غلات

۳۹۸ ۳-۲-۱-۲- مبارزه با جبرگرايي

۴۰۴ ۳-۲-۱-۳- مبارزه با مشبهه

۴۰۶ ۳-۲-۱-۴- مبارزه با متصوفه و زاهد نمايان

۴۱۳ نتيجه گيري

۴۱۵ فهرست منابع

مقدمه:

اجتماعی بودن انسان مسأله‌ای است که هر عقل سلیمی آن را تأیید می‌نماید و همین ویژگی فطری است که او را ناگزیر می‌سازد تا در سایه زندگی اجتماعی بتواند نیازهای خود را برطرف سازد. هر اجتماعی بعد از شکل‌گیری نیاز به یک راهبر دارد تا آن اجتماع را به جامعه‌ای ولو کوچک مبدل سازد، حتی اگر جامعه متشکل از آدم و حوا باشد. کسی که به عنوان راهبر در اجتماع ایفای نقش می‌کند باید بتواند امور مردم را به بهترین وجه ممکن تدبیر و اندیشه کند. به بیان دیگر امور سیاسی جامعه را سر و سامان بخشد. لذا دو مسأله سیاست و اجتماع در هم تنیده‌اند. بدین معنا که تا اجتماع نباشد سیاستی شکل نمی‌گیرد و تا سیاست نباشد اجتماع راه به جایی نمی‌برد. به بیانی بسیط‌تر بعد از آن که اجتماع شکل گرفت و جامعه به وجود آمد علی‌القاعده نیازهایی به وجود می‌آید که برآورده شدن این نیازها احتیاج به تدبیر دارد. این نیازها به فراخور گسترش و توسعه جامعه گسترش می‌یابد که اهم آنها اقتصاد، آموزش، تربیت، فرهنگ و ... می‌باشد و در سطح بزرگتر و در ارتباط با جامعه جهانی نیازهای دیگری شکل می‌گیرد؛ از جمله: حفظ استقلال، اقتدار، هوشیاری و پاسداری از ارزشها و ... که بار تمامی این مسائل را سیاست به دوش می‌گیرد.

حال اگر سیاست اعمال شده توسط حاکمی انجام گیرد که هدفش رساندن جامعه به کمال و فضائل انسانی و در نتیجه سعادت و نورانی کردن افراد جامعه باشد، آن جامعه به نقطه مطلوب خواهد رسید و در کنار منافع اخروی که هدف اصلی است، منافع دنیوی آن نیز تأمین می‌شود و اگر چنین نباشد، این جامعه پیوسته نزول خواهد داشت و در نتیجه به انحطاط کشیده خواهد شد.

با این مقدمه معلوم می‌گردد که کسی می‌تواند جامعه را به کمال و فضائل انسانی و سعادت برساند که خود دارای این ویژگیها باشد. به نظر ما شیعیان غیر از معصوم^۱ که مؤید به تأییدات الهی است، کسی لیاقت و توانایی به دوش کشیدن این امر مهم و خطیر را ندارد. که از میان معصومین ائمه و پیامبرانی که دارای مقام امامتند مصداق اکمل آن هستند.

از آنجایی که متن قرآن کریم سخن خداوند متعال است و تمامی دستورات و هدایتهای آن نیز تأییدیه الهی را به همراه دارد، بنابراین قرآن کریم و ائمه هر دو مورد تأیید الهی هستند و لهذا این دو

^۱ - و در صورت عدم دسترسی به ایشان شاگردان مکتبشان باید این وظیفه را به عهده بگیرند.

همپای یکدیگر حرکت کرده و آنچه در قرآن کریم است در رفتار و سیره ائمه معصومین مشهود، و آنچه در سیره ائمه است منشأ و ریشه قرآنی دارد.

نکته قابل ذکر اینکه سیره معصومین علیهم السلام دارای ابعاد مختلفی است. از جمله: سیاسی، اجتماعی، اخلاقی، عبادی. آنچه در این پژوهش مد نظر می باشد تطابق سیره عملی امام سجاد علیه السلام (که ششمین معصوم از اهل بیت می باشند) با قرآن کریم در دو بعد سیاسی و اجتماعی است.

کلیات

۱- تبیین موضوع:

قبل از آنکه راجع به این مسأله صحبت کنیم که آیا سیره عملی امام سجاد علیه السلام در حوزه فعالیت های سیاسی اجتماعی مبانی قرآنی داشته است یا خیر، نیاز به بیان چند مقدمه داریم که با ذکر آنها جواب این پرسش نیز مشخص می شود.

نکته اول این که قرآن کریم صورت کتبی یک انسان کامل است. یعنی اینکه اگر بخواهیم ابعاد وجودی انسان کامل را به صورت مکتوب درآوریم، حاصل آن می شود قرآن کریم؛ و از اینجا این حدیث نبوی نیز روشن می شود که فرمودند: «علی مع القرآن و قرآن مع علی»؛ این معیت بدین معنا نیست که اینها دو چیزند که با هم و در کنار هم هستند، بلکه به نظر می رسد معنای حدیث چنین باشد که علی همان قرآن است و قرآن همان علی، چرا که اگر غیر از معنا منظور بود نیاز به تکرار نبود، آن هم تکرار همراه با تعویض نقش. بنابراین معنای حدیث چنین می شود که قرآن علی مکتوب است و علی قرآن ناطق؛ چنان که در جنگ صفین حضرت امیر علیه السلام در مقابل سفاهتی که قوم در قرآن به نیزه کردن دشمن و حکم کردن آن از خود نشان دادند فرمود که قرآن ناطق من هستم.

نکته دیگر که در اینجا لازم به ذکر است این است که (آن چنان که آیت الله جوادی - حفظه الله - یادآور شدند)؛ منظور از علی در این حدیث نبوی شخصیت علی علیه السلام نه شخص ایشان. یعنی ائمه علیهم السلام همه مصداق این حدیث نبوی هستند. بنابراین به طور خلاصه و در یک کبری و صغرای منطقی می توان چنین گفت که: قرآن صورت کتبی انسان کامل است، اهل بیت مصداق اتم و اکمل انسان کاملند، نتیجه اینکه به صورت قرآن صورت کتبی اهل بیت علیهم السلام است. با این نگاه و توجه این مسأله روشن می شود که سیره نظری اهل بیت علیهم السلام صورت تفصیلی و تبیینی قرآن کریم و سیره عملی ایشان صورت اجرایی قرآن کریم است. و از آنجا که طبق حدیث تمامی اهل بیت علیهم السلام یک نور واحد هستند، لهذا این نکته نیز محرز و واضح می شود که تمامی رفتار و گفتار امام سجاد علیه السلام جدای از قرآن نیست و به بیان دیگر همان قرآن است.

۲- ضرورت:

قرآن کریم منبع اصلی اعتقادات دینی همه مسلمانان است. بنابراین مبنا و معیار برای تمامی مسلمانان در جمیع امور قرآن کریم است. این مسأله ای است که به اتفاق پذیرفته شده است. همچنین به اعتقاد ما

شیعیان، اهل بیت علیهم السلام در جمیع امور و احوال معصومند. لذا در قول و فعل و تقریر حجت هستند و در جمیع این امور بر محوریت قرآن حرکت می نمایند. بر این اساس و با توجه به این که تا کنون تحقیق مستقلی در رابطه با تطبیق سیره عملی اهل بیت علیهم السلام با قرآن کریم صورت نگرفته است، لذا استاد محترم جناب آقای دکتر نقی پورفر جای خالی این بحث را احساس نموده و به دانشجویان توصیه کرده تا به تحقیق راجع به این موضوعات بپردازند که بنده نیز توفیق یافتم تا به بررسی و تطبیق سیره عملی امام زین العابدین علیه السلام با قرآن کریم در دو بعد سیاسی و اجتماعی بپردازم، لذا پژوهش حاضر، حاصل گردید.

نکته بسیار مهم که در ضرورت انجام این پژوهش باید به آن توجه کرد این است که نباید فرض بر این باشد که مخاطبان ما تنها شیعیان هستند، چون با توجه به قائل بودن قاطبه شیعیان به مسئله عصمت ائمه علیهم السلام شاید اینگونه پژوهشها تحصیل حاصل باشد؛ بلکه باید فرض بر این باشد که مخاطبان ما اهل سنت و گروه اندکی از شیعیانی هستند که در مسئله عصمت ائمه علیهم السلام دچار شبهه و تردیدند. با این فرض به اهمیت و ضرورت اینگونه پژوهشها بیشتر پی می بریم.

۳- هدف:

همانگونه که بیان شد سیره عملی ائمه اطهار علیهم السلام صورت اجرایی قرآن کریم است. بنابراین هریک از این انوار مقدسه آنچه را که با توجه به شرایط زمان و مکان انجام می دهند بر اساس مبانی قرآنی استوار است. لذا آنچه که در تحقیق حاضر هدف خواهد بود این است که به بررسی و تحلیل قرآنی سیره عملی امام سجاد علیه السلام در دو بعد سیاسی و اجتماعی پرداخته شود.

۴- پیشینه:

گزارشات تاریخی را معمولاً مخالفین تشیع نوشته‌اند زیرا عمدتاً کسانی که قدرت را در دست داشتند از مخالفین و دشمنان اهل بیت بودند و نسبت به نویسندگان هم مرام خود سخت‌گیری نمی‌کردند بلکه در مواردی به سفارش آنها و به صورت مغرضانه دست به قلم می‌بردند، لذا در نقل وقایع تاریخی از جانب این افراد موارد به چشم می‌خورد که با اعتقادات شیعه در باب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همخوانی ندارد.

اما آنچه که تاکنون در زمینه سیره امام سجاد علیه السلام نگاشته شده است را می توان به دو گروه اصلی تقسیم بندی کرد.

الف) کتبی که صرفاً به ضبط تاریخی وقایع زندگانی امام سجاد علیه السلام پرداخته اند.
ب) پژوهش‌هایی که با رویکرد تحلیلی به بررسی تاریخ زندگی امام سجاد علیه السلام پرداخته‌اند.
دسته اول عمدتاً منابع تاریخی هستند که گزارشات رسیده از احوالات اشخاص را در خود جای داده‌اند، از جمله شرح حال و زندگی امام سجاد علیه السلام که این دسته خود به دو گروه تقسیم می‌شود. منابع تاریخ اهل سنت و منابع تاریخ تشیع.

ذکر چند نکته در اینجا ضروری است. نکته اول اینکه منابع مربوط به این دسته عموماً اطلاعات مربوطه را بدون دسته بندی نقل کرده اند. چرا که بیشتر تلاش نویسندگان این بوده تا به جمع آوری گزارشات رسیده اقدام نمایند. نکته دوم اینکه برخی نویسندگان منابع مزبور به ذکر هر گزارشی فارغ از صحت و سقم آن در رابطه با اهل بیت علیهم السلام پرداخته اند. نکته سوم اینکه دسته اول به عنوان منبع پژوهش‌های دسته دوم قرار گرفتند؛ از جمله منابع دسته اول می‌توان موارد ذیل را نام برد:

منابع تاریخ اهل سنت:

- طبقات الکبری تألیف ابن سعد - قرن سوم
- انساب الاشراف تألیف بلاذری - قرن سوم
- تاریخ طبری تألیف ابی جعفر محمد بن جریر طبری - قرن چهارم
- تاریخ دمشق تألیف ابن عساکر - قرن ششم
- تذکره الخواص تألیف سبط بن جوزی - قرن هفتم
- الکامل فی التاریخ تألیف ابن اثیر - قرن هفتم
- مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول تألیف محمد بن طلحه شافعی - قرن هفتم
- البدایه و النهایه تألیف ابن کثیر - قرن هشتم
- سیر اعلام النبلا تألیف ذهبی - قرن هشتم
- تاریخ الخلفا تألیف سیوطی - قرن دهم

منابع تاریخ شیعه:

کتاب السليم تأليف سليم بن قيس هلالی - قرن اول

الغارات تأليف ابراهيم بن هلال ثقفی - قرن سوم

الكافي تأليف شيخ كلینی - قرن چهارم

اختيار معرفة الرجال تأليف كشي - قرن چهارم

اثبات الوصيه تأليف علي بن حسين ابن مسعود - قرن چهارم

كفاية الأثر تأليف علي بن محمد خزاز - قرن چهارم

تاريخ أهل البيت تأليف ابن ابی الثلج - قرن چهارم

دلائل الامامه تأليف محمد بن جرير بن رستم طبری - قرن پنجم

الارشاد في معرفة حجج الله على العباد تأليف شيخ مفيد - قرن پنجم

تاريخ جرجان تأليف حمزة بن يوسف سهمی - قرن پنجم

الاختصاص تأليف شيخ مفيد - قرن پنجم

عيون المعجزات تأليف ابن عبدالوهاب - قرن پنجم

الاحتجاج على اهل اللجاج تأليف احمد بن علي طبرسی - قرن ششم

إعلام الوری في أعلام الهدی تأليف فضل بن حسن طبرسی - قرن ششم

مناقب آل ابيطالب تأليف ابن شهر آشوب - قرن ششم

الثاقب في المناقب تأليف ابن حمزه طوسی - قرن ششم

الخرائج و الجرائح تأليف قطب راوندی - قرن ششم

اللهورف على قتلى الطفوف تأليف سيد بن طاووس - قرن هفتم

كشف الغمه تأليف اربلی - قرن هفتم

كامل بهایی تأليف عماد الدين طبری - قرن هفتم

منتهی الآمال تأليف شيخ عباس قمی - قرن چهاردهم

تواريخ النبي و الآل تأليف علامه شوشتری - قرن پانزدهم

دسته دوم پژوهش‌های تحلیلی هستند و تحلیل‌هایشان بر اساس اطلاعات و ظرفیت علمی نویسنده

صورت گرفته و به بررسی، تحلیل و در برخی از موارد به نقد گزارشات نادرست تاریخی پرداخته‌اند.

از جمله این کتب عبارتند از:

زندگانی علی بن حسین تألیف جعفر شهیدی، سیری در سیره پیشوایان تألیف مهدی پیشوایی، تحلیلی از زندگی امام سجاد علیه السلام تألیف باقر شریف قرشی، زندگانی دوازده امام تألیف هاشم معروف الحسینی، پژوهشی در سیره سیاسی امام سجاد علیه السلام تألیف آیت الله خامنه‌ای، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه تألیف رسول جعفریان، اعیان الشیعه تألیف سید محسن امین عاملی، تشیع در مسیر تاریخ تألیف حسین محمد جعفری و

در کتابهای الذریعه تألیف آقا بزرگ تهرانی، معجم ما کتب علی الرسول و اهل بینه تألیف عبدالجبار رفاعی، اهل البيت فی الکتبه العربیه تألیف عبدالعزیز طباطبایی تعداد زیادی از کتابهایی که مرتبط با امام سجاد علیه السلام می باشد ذکر گردیده است. هرچند تعداد کل کتابهایی که تا حال حاضر نوشته شده بسیار بیشتر است.

نکته‌ای که در رابطه با منابع و پژوهشهای دو دسته مذکور باید ذکر گردد این است که کار به خصوصی در زمینه تحلیل قرآنی سیره امام سجاد علیه السلام انجام نگرفته است و از بعد قرآنی به تحلیل مسأله پرداخته نشده است.

۵- روش تحقیق:

تحلیل قرآنی سیره عملی امام سجاد علیه السلام در ابعاد سیاسی و اجتماعی کار و وقت زیادی را می طلبد. چرا که نیاز به طی مراحل دارد که هر یک به نوبه خود زمان بر هستند. روشی که در این تحقیق به مقتضای موضوع مورد استفاده قرار گرفته شیوه کتابخانه‌ای است.

مراحل تدوین این پژوهش به شرح ذیل است:

- ۱- مطالعه منابع دست اول تاریخی در رابطه با امام سجاد علیه السلام.
- ۲- انتخاب روایات و نقلهای تاریخی مربوط به سیره عملی امام در ابعاد سیاسی و اجتماعی و دسته بندی آنها در زیرشاخه های مربوطه.
- ۳- تحلیل سیره امام با مراجعه به قرآن کریم و انتخاب آیات مناسب جهت تطبیق با سیره عملی امام؛ که در این تحلیلها سعی بر آن است که گفتار مفسران در ذیل آیات ذکر شود و از تفسیر شخصی پرهیز گردد.